

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

СОЛОВІЙ Роман Павлович

УДК 283/289 (043.3)

**ФЕНОМЕН ВИНИКАЮЧОЇ ЦЕРКВИ У КОНТЕКСТІ ТЕОЛОГІЧНИХ
ТА ЕКЛЕЗИОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУЧАСНОМУ
ЗАХІДНОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ**

Спеціальність 09.00.14 – богослов'я

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2017

Дисертацією є монографія.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор
БОНДАРЕНКО Віктор Дмитрович,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, завідувач кафедри
культурології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ФИЛИПОВИЧ Людмила Олександрівна,
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН
України, Відділення релігієзнавства, завідувач
відділу філософії та історії релігії

доктор філософських наук, доцент
БАУМЕЙСТЕР Андрій Олегович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, доцент кафедри теоретичної
і практичної філософії

доктор філософських наук, професор
ШУГАЄВА Людмила Михайлівна,
Рівненський державний гуманітарний
університет, завідувач кафедри філософії

Захист відбудеться «28» квітня 2017 року об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «20» березня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що новітні форми релігійного життя та альтернативні богословські дискурси сучасного західного протестантизму все ще залишаються малодослідженою темою для вітчизняного богослов'я. Потреба модернізації світоглядних і методологічних засад богословських досліджень об'єктивно інтенсифікує завдання цілісного дослідження найновіших тенденцій у західній богословській думці та мотивованих нею новітніх форм релігійності. Зростає необхідність включити у проблемне поле богословських досліджень, окрім парадигматичних поворотів богослов'я ХХ-го ст. (неоортодоксальний «перелом» у протестантській теології, рух аджорнаменто в католицизмі, формування постколоніального богослов'я в країнах третього світу), цілий пласт ідей та процесів, зумовлених буттям церкви умовах плюралістичної культури постмодерну. Її характерні риси – поширення нових інформаційних технологій, мультикультуралізм, вплив ринкової економіки і перетворення духовності в одну з ринкових цінностей, цивілізаційна регіоналізація – характерні як для християнського Заходу, так і для християнського Сходу, що зумовлює актуальність дослідження у вітчизняному контексті.

Криза традиційних релігійних систем на зламі модерну-постмодерну залишила західні суспільства без об'єднуючого духовного порядку та ідейно-ціннісного підґрунтя, зумовивши співіснування різноманітних світоглядних установок та релігійних традицій. Постмодернізм, який можна означити як характерну для розвиненого європейсько-американського світу на заключному етапі процесу глобалізації культурно-інтелектуальну атмосферу відмови від принципів універсалізму та раціональності, на яких протягом століть базувалася західна культура, зумовив відторгнення заснованих нею інститутів, одночасно стимулюючи і пошук нових форм релігійності й способів їх обґрунтування. Одним із найбільш яскравих виявів цієї тенденції у сучасному західному протестантизмі є Виникаюча церкви, яка вбачає у кліматі постмодерну можливість для відродження християнства. Незважаючи на використання поняття «церква», рух відмовляється від традиційної форми церковності, виступаючи як децентралізована матриця мереж, що залучає до постійного багаторівневого діалогу цілий ряд партнерів. Виникаюча церква – це не ієрархічна організація з кодифікованим віровченням, а спонтанний рух, який своїми духовно-практичними установками об'єднує надзвичайно різноманітні групи християн.

Поліморфна структура постмодерного культурного життя зумовлює і різноманіття форм прийняття її прибічниками Виникаючої церкви: від уважного ставлення до аналітичної філософії і континентального деконструктивізму до широкого включення в духовні практики сучасних технологій, актуальних питань і способів їх вираження. Стверджується автономна цінність християнства, а також відбувається відмова від спроб співвіднесення християнства з нерелігійними типами раціональності (науковий, філософський, культурно-історичний дискурс), тобто від фундування віри

гетерогенними ресурсами. З іншого боку, Виникаюча церква намагається протистояти негативним сторонам як модерністської культури, так і постмодерну, підкреслюючи значення солідарності, моральної сили і уважного, дбайливого ставлення до світу. Найважливішою складовою цієї програми є соціальна спрямованість руху і концентрація на ортопраксії, яка ставиться вище від ортодоксії – на зміну принципам *Sola fide* і *Sola Scriptura*, які втратили свої єдність, авторитет і винятковість, приходять «принцип спільної дії», яким здобувається участь у спокутних діях Бога. В перспективі цієї проблематики автор вибудовує об'ємну картину пошуків автентичного та контекстуалізованого «християнства сьогодення» – як у його теологічному, так і в практичному вираженні. Поєднуючи контекстний аналіз зі спробою зрозуміти релігійне життя зсередини його власної проблематики, автор демонструє нові можливості богословського дослідження стосовно актуального матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології факультету філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом «Методологія і зміст викладання соціально-гуманітарних наук», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», який був затверджений Вченою радою університету (протокол №5 від 29 січня 2009 року). Окрім того, робота виконана у межах інтегрованої освітньо-дослідницької програми Центру дослідження релігії НПУ імені М.П. Драгоманова «Сучасне протестантське богослов'я», що розробляється і впроваджується спільно з Євро-Азіатською теологічною асоціацією відповідно до додаткової угоди №1 до договору про співпрацю між Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова і громадською організацією «Євро – Азіатська теологічна асоціація» від 19 грудня 2015 р.

Метою дослідження є теологічно-релігієзнавча концептуалізація світоглядних, богословських та еклезіологічних особливостей Виникаючої церкви як альтернативного й інноваційного напрямку західного протестантизму на зламі модерну-постмодерну.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати основні напрями досліджень із протестантського богослов'я в період постмодерну, визначити богословські та еклезіологічні особливості феномену Виникаючої церкви;
- дослідити співвідношення концептів «модерн» та «постмодерн», з'ясувати їх змістове наповнення з позиції сучасної протестантської теології;
- охарактеризувати культурно-історичний і богословський контекст зародження Виникаючої церкви, простеживши її взаємозв'язок із ключовими напрямами протестантської думки постмодерну;
- визначити основні етапи розвитку Виникаючої церкви, окреслити сучасний стан та перспективи руху;

- виявити епістемологічні та методологічні засади богослов'я Виникаючої церкви, його адогматичну герменевтику й інтерпретацію Писання;
- розкрити основні напрями інтерпретації Бога у постмодерністській теології, особливості їх рецепції теологами Виникаючої церкви;
- обґрунтувати антропологічне, христологічне та сотеріологічне вчення Виникаючої церкви;
- простежити основні риси есхатології та соціальної теології руху, інтерпретації ним поняття Царства Божого, особливості його еклезіологічних концепцій;
- проаналізувати інноваційні релігійні практики Виникаючої церкви.

Об'єктом дослідження є феномен Виникаючої церкви у контексті постмодерну.

Предметом дослідження є богословські та еклезіологічні особливості Виникаючої церкви як альтернативного та інноваційного напрямку західного протестантизму.

Теоретико-методологічні засади дослідження. У концептуальному плані принципове значення для розробки теми дослідження мають праці провідних українських релігієзнавців та богословів – К.Говоруна, А.Баумейстера, І.Богачевської, В.Бондаренка, В.Єленського, А.Колодного, В.Любащенко, Ю.Решетнікова, С.Саннікова, О.Спис, Л.Филипович, М.Черенкова, Ю.Чорноморця. Звернення до їхніх праць сприяло проведенню аналізу трансформацій, які відбуваються у релігійному житті епохи постмодерну, та їх богословської концептуалізації.

Науковому осмисленню протестантських богословських дискурсів та релігійних практик постмодерну значною мірою сприяють дослідження західноєвропейських та російських філософів і богословів – В.Бачініна, М.Вестфала, М.Вольфа, К.Ванхузера, С.Гренца, С.Коначевої, Г.Кюнга, Е.Макінтайра, Н.Мерфі, С.Макнайта, Дж.Мілбанка, Л.Ньюбігіна, Р.Олсона, Дж.Сміта, О.Степанової, М.Пеннера, Д.Узланера, С.Хауерваса, Дж.Франке, Г.Фрая, Л.Шульца, А.Ямпольської та ін.

Теоретико-методологічну основу дослідження феномену Виникаючої церкви становлять здобутки сучасних богословів, релігієзнавців, філософів, соціологів, істориків, які зробили вагомий внесок у вивчення певних аспектів зазначеної проблеми – П.Баргара, Дж.Біело, Р.Болджера, Г.Геніела, М.Геста, Е.Гібса, Дж.Дрейна, Д.Карсона, К.Лабанова, К.Муді, Дж.Марті, М.Мойнаха, Дж.Паккарда, М.Персі, Дж.Уолчлегера, Ф.Харольда, Л.Ча, чії роботи становлять значну наукову цінність у контексті сучасного протестантизму, оскільки містять глибокий аналітичний, а також значний практичний матеріал.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу релігійних явищ та процесів і принципи сучасного богослов'я – об'єктивності, неупередженості, цілісності, світоглядного та методологічного плюралізму. Для вирішення завдань, поставлених у дисертаційній роботі, використовується ряд основних методів: системного богословського аналізу (при дослідженні доктринальних аспектів Виникаючої церкви), історико-генетичного аналізу (при дослідженні становлення церкви), компаративного вивчення (при порівнянні богословських концепцій, які вплинули на формування богословських домінант церкви). Важливим

методом дослідження стала сучасна герменевтика як засіб тлумачення не лише текстів, а й богословських традицій.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснений цілісний аналіз Виникаючої церкви, що дало можливість розглянути крізь призму цього феномену особливості контекстуалізованих постмодерних виражень християнської релігійності, творчу адаптацію історичних релігійних практик, експериментування з організацією церковних структур, рецепцію богословського потенціалу постмодерної філософської думки.

У роботі сформульовані окремі положення, осмислення яких набуває чинності новизни і виноситься на захист.

Вперше:

- сформульовано поняття «Виникаючої церкви» як альтернативного та інноваційного напрямку сучасного західного євангельського протестантизму, богословські постулати й еклезіологічні практики якого адаптовані до соціокультурних та релігійних тенденцій постмодерну. До основних характеристик церкви належать ортопраксія, спрямованість на персональну і соціальну трансформацію, творчий підхід до літургічних практик. Важливими аспектами ідентичності руху також є перманентна деконструкція богослов'я, «смирненна» епістемологія, герменевтичний підхід до реальності, місіонерський імператив.
- Обґрунтовано, що ситуація постмодерну змушує протестантське богослов'я діяти у новому епістемічному контексті, для якого властивий регіональний, гетерогенний, плюралістичний та нонконформістський підхід до знань, що не залишає місця для метанаративів і опирається модерністській традиції універсального, формально-наукового дискурсу. Відбувається фрагментація світу, будь-яка спроба його раціонального пояснення насправді розглядається як така, що переслідує владну мету і зумовлює пригнічення усіх незгідних.
- Встановлено, що постмодерністський погляд на культуру як систему знаків зумовлює відмову від традиційної концепції автономного монолітного суб'єкта, який розглядається як соціальний конструкт модерного дискурсу звільнення та автентичності. Демонтування образу людини як *homo autonomus* зумовлює кризу самоусвідомлення, прирікаючи постмодерного суб'єкта на перманентну конструкцію та реконструкцію. Позбавлена сутнісного «я», особистість може бути окреслена як багатовимірний простір, у якому зіштовхуються безліч ситуаційних образів, що призводить до відмови від уявлення про загальну людську природу та єдиний субстрат історії. Радикальна гетерогенність непостійного множинного «я» має значні соціальні наслідки – десоціалізацію суб'єкта, байдужість і концентрацію на особистих інтересах.
- Встановлено, що основою інтерпретації людської самості у сучасній протестантській теології є концепція образу Божого, згідно з якою людина

повинна залежати від Бога, перебувати у відносинах із Ним, відображати і представляти Бога у творінні. Поняття образу Божого виступає альтернативою як модерністському імперському «я» з його претензіями на монолітність та самодостатню значущість, так і децентралізованому і фрагментованому «я» постмодернізму.

- Доведено, що хоча безпосередня історія Виникаючої церкви розпочалася наприкінці ХХ століття, її зародження було обумовлене взаємодією ряду богословських, еклезіологічних та місіологічних течій. Зокрема, постліберальна теологія з властивим їй культурно-лінгвістичним підходом мотивувала церкву відійти від дихотомії «лібералізм-консерватизм» та витлумачити зміст християнської віри і практики із залученням всієї церковної традиції; постконсерватизм обґрунтував необхідність врахування постмодерністського акценту на чутливості, інклюзивізмі та автентичності на противагу лінійному мисленню, ексклюзивізму та індивідуалізму; радикальна ортодоксія сприяла відновленню премодерного цілісного світогляду та уваги до таїнств і ритуалу; нова перспектива ап. Павла зумовила трактування царства Божого як альтернативної соціально-політичної, а не тільки трансцендентної реальності; від місіонального богослов'я церква запозичила місіонерське розуміння природи церкви, а також відкритість до культури; рух «нового чернецтва» інтенсифікував прагнення до таємниці, автентичного християнського досвіду і повсякденної духовності, а християнський рух за соціальну справедливість висунув на перший план богословського дискурсу проблеми миротворчої діяльності, екології, расового примирення, економічної справедливості та гендерної рівності.
- Утворення Виникаючої церкви було результатом невдоволення прагматичним євангельським протестантизмом постмодерної генерації західних протестантів. Постмодерні богослови наголошують на небезпечності просвітницького раціоналізму, натомість вони віддають перевагу цілісному підходу до богослов'я, критично реагують на редукцію спасіння до замісницької теорії спокутування, відмовляються від неефективного проповідування, яке ігнорує важливість духовного становлення, протестують проти трайбалізму, недостатньої уваги до місіонерського служіння в безпосередньому оточенні.
- Посилена увага руху до царства Божого зумовлює розширення його смислового поля на користь ортопраксії. Практична еклезіологія Виникаючої церкви визначається її визнанням постмодерністського повороту як нової світоглядної парадигми. Богослови руху формують своє вчення про практичне життя церкви як антитезу модерністському християнству, що характеризується ними як «орієнтоване на ринок», тоді як Виникаюча церква орієнтується на місіонерське служіння. Під цим кутом зору і відбувається

переосмислення основних компонентів життя церкви – керівництва, літургії, поклоніння та благовістя.

Набуло подальшого розвитку:

- Встановлено, що серед сучасних протестантських богословів не існує єдиної позиції щодо перспектив християнства в епоху постмодерну. Частина з них вважає, що постмодерністський світогляд не залишає місця для віри в Бога і ставить під сумнів традиційні істини, а тому є небезпечним для євангельського протестантизму. Інші дотримуються думки, що прийняття постмодерного повороту у західній думці створює можливість для відродження християнства. Ключовими рисами постмодерністського мислення, здатними зумовити відродження християнства, вважаються: культурний поліфонізм, звільнення пізнання від догматизму, прийняття цінності і гідності кожної людини та її невід'ємних прав, визнання того, що Біблія містить не тільки доктрини, але й наративи.
- Виявлено, що зародження Виникаючої церкви варто розглядати у широкому контексті переосмислення можливостей і меж людської індивідуальності, яке розпочалося у 1980-х рр. Усвідомлення негативних наслідків попереднього антропологічного песимізму спонукало до нових спроб теоретичного обґрунтування необхідності опору особистості стереотипам масової свідомості. Суть цих нових тенденцій полягає в поверненні до сфери приватного життя, до релігійно-духовної проблематики, до тих або інших форм релігійності.
- Однією із основних соціологічних ознак руху є його анти-інституціоналізм, який знаходить вияв у відсутності інтересу до створення деномінаційних традицій та відмові від офіційних віросповідних документів. Церква успішно застосовує стратегії опору інституціоналізації, цілеспрямовано обмежуючи владу професійного духовенства, надаючи ініціативу мирянам, підкреслюючи інклюзивність і незалежність локальних громад. Для руху властиве намагання дистанціюватися від ієрархічних, централізованих структур задля збереження неформальності, експериментальності й динамічності.
- Богослови руху схвалюють перехід християнського мислення до обмеженої раціональності та постфаундаціоналізму (відмова від претензій на безумовність інтелектуальних тверджень, відкритість всіх вірувань для критики і реконструкції), аргументуючи необхідність такого кроку попереднім засиллям у західному богослов'ї просвітницької фаундаціоналістської епістемології з її акцентом на об'єктивності, універсальності й абсолютній впевненості в знаннях.
- Для Виникаючої церкви властивий оптимістичний погляд на природу людини, який спирається на переконаність у доброті творіння. Для класичної доктрини первородного гріха у богослов'ї руху не залишається місця. Зазнає

критики і протестантське вчення про вроджену гріховність, яка тлумачиться як спотворення сутності євангельської звістки.

- Рух Виникаючої церкви виявляє гостре зацікавлення есхатологією, яка, однак, тлумачиться не стільки як вчення про завершення історії, скільки як телеологічна доктрина, зосереджена на питаннях остаточного призначення реальності. При розробці есхатологічних поглядів богослови руху звертають першочергову увагу на біблійне вчення про царство Боже і його місце у проповіді Ісуса. Доктрина царства використовується як матриця для деконструкції всього богослов'я.

Уточнено:

- Виникаюча церква є насамперед еклезіологічним експериментом, прикметні акценти якого можна зауважити в новому підході до поклоніння (наголос на творчості й емпіризмі), в увазі до ортопраксії (прагнення відновити єдність богослов'я і практики); у заклику до нового богослов'я, яке має бути контекстуальним і специфічним, корелюватися з культурою, шукати відповіді на актуальні виклики сьогодення, перебувати в діалозі з іншими світовими релігіями і в місіонерській орієнтації, яка реалізується через участь у цілісній спокутній роботі Бога в цьому світі.
- Богослови церкви не відмовляються від традиційного протестантського вчення про те, що Бог відкрив істину через особливе одкровення, дане у Писанні. Визнаючи, що Бог відкрив істину через природне відкриття, вони виходять за рамки традиційного розуміння *sola scriptura* та намагаються відшукати баланс між природним і особливим одкровенням, традицією і Писанням, розумом і досвідом.
- У руслі постконсервативної парадигми С. Гренца богослови Виникаючої церкви здійснюють радикальну переоцінку змісту раціональності: замість погляду на істину як на об'єктивну категорію, "смирена" раціональність пропонує дивитися на неї як на продукт спільноти, що сформувався за допомогою засобів лінгвістики. Обмежена раціональність спричинює розпад метанаративів, які визначають людство в універсальних термінах. Вони замінюються локальними розповідями, що відображають цінності, переконання і досвід окремих народів чи спільнот. У формуванні герменевтичних підходів постмодерністські богослови широко використовують ідеї Ж. Дерріда та його стратегію деконструктивізму.
- Критика постмодерністським богослов'ям онтотеології є не запереченням ідеї всемогутнього, всезнаючого і милостивого Бога, а закликом до богослов'я повернутися до своєї сутності завдяки протиставленню Бога філософів Богу живої віри. Критика онтотеології нагадує богослов'ю про нескінченну різницю між Богом і людством. Бог залишається загадкою для людського розуміння, і спроби досягнення когнітивного контролю та панування над Богом і світом приречені на невдачу.

- Постмодерні богослови критично ставляться до традиційних метафізичних концепцій природи Бога, розвиваючи натомість «слабке богослов'я», котре розуміє Бога як подію або заклик до справедливості, а також наголошує на батьківстві Бога і його всеохоплюючій любові.

Теоретичне значення дослідження. Автор вперше у вітчизняній науковій думці здійснив комплексне дослідження богослов'я та практики Виникаючої церкви. Результати аналізу дозволяють подолати релігієзнавчі і богословські стереотипні уявлення про сучасний стан західного протестантизму, зокрема, його альтернативних та інноваційних течій. Висновки і теоретичні положення, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, дозволяють розширити розуміння феномену Виникаючої церкви, а з його допомогою, проаналізувати процес деконструкції власної богословської та структурної ідентичності, який відбувається у сучасному західному протестантизмі. Осмислення релігійно-культурного феномену Виникаючої церкви, її прагнення звільнитися від авторитарних конфесійних структур, успадкованих парадигм мислення та соціального конформізму дає можливість доповнити існуючі підходи у вивченні постмодерної релігійності, а також почасти заповнити дослідницьку лакуну, що утворилася в результаті відсутності богословських та релігієзнавчих робіт із цієї проблематики.

Практичне значення дисертації. Висновки і теоретичні твердження, які обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, сприяють глибшому розумінню західного протестантизму у добу постмодерну. Вивчення рецепції Виникаючою церквою концептів постмодернізму для формулювання богослов'я та практики дає можливість осмислити трансформації, які відбуваються у постмодерній релігійності та те, яким чином вони впливають на дискурс цінностей глобального громадянського суспільства. Критика постмодерним богослов'ям західних політичних і економічних систем, що поєднується з новим тлумаченням християнської ідентичності, стає не тільки потужним імпульсом церковного оновлення, а й започатковує нове трактування взаємовідносин християнства, політики й економіки. Вивчення раніше маловідомих радикальних течій західного протестантизму сприятиме подоланню міжкультурних, міжрелігійних та міжконфесійних конфліктів, відкриватиме нові можливості для діалогу, взаємодії богословського, філософського та релігієзнавчого дискурсів, прокладатиме шлях до толерантності та взаєморозуміння.

Дослідження феномену Виникаючої церкви у контексті постмодерну сприяє розвитку богослов'я, соціології та філософії релігії. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у теологічних, релігієзнавчих, філософських, та культурологічних дослідженнях, а також враховані при подальшому аналізі сучасного західного протестантизму. На основі висновків, отриманих у результаті нашого дисертаційного дослідження, можуть бути підготовлені спецкурси з окремих проблем протестантського богослов'я, постмодернізму та філософії релігії у середній і вищій школі.

Особистий внесок здобувача. Вирішення комплексу поставлених завдань, оформлення їх відповідно до положень та висновків здійснено автором самостійно (без співавторів) і відповідає основному змісту дисертації, а також поданим публікаціям. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача. Кандидатську дисертацію на тему «Конфесійна та культурно-просвітницька діяльність Української євангельсько-реформованої церкви у Західній Україні (1925-1939 рр.)» захищено 13 жовтня 2000 р. у спеціалізованій вченій раді Д 26.161.03 в Інституті філософії імені Г.С.Сковороди НАН України. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення дисертації були викладені в доповідях на 14 наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема: саміті «Двадцять років благовістя в Україні: здобутки та втрати» (м. Свалява, 8-10 лютого 2011 р.); Науково-практичній конференції «Церква: біблійні і богословські аспекти в сучасному ракурсі» (Одеса, 4-5 квітня 2013 р.); Конференції з циклу «Сибірські читання» на тему «Категорія свободи волі і роль особистості в християнській сотеріології» (Новосибірськ, Росія, 5-6 грудня 2013 р.); «Сучасне богослов'я та християнська місія в суспільстві» (Київ, 17 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «П'ятидесятництво в Західній Україні: історія і сучасність» (Львів, 5-6 березня 2015 р.); «Реформація і католицизм» (Львів, 3 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті» (Херсон, 26-27 лютого 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку» (Одеса, 11-12 березня 2016 р.); Науково-практичній конференції «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 14-18 березня 2016 р.); «Пострадянський протестантизм: проблеми ідентифікації та контури майбутнього» (Львів, 18 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформація: східноєвропейські виміри» (Острогор, 13-15 квітня 2015 р.); V Щорічній міжнародній науковій конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень» (Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету - 2016» (Київ, 20-21 квітня 2016 р.); XXVI Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 24-26 травня 2016 р.), Третьюму науково-методологічному семінарі «Актуальні проблеми сучасного богослов'я» (Київ, 26 листопада 2016 р.).

Структура і обсяг дисертації, послідовність викладу матеріалу обумовлені логікою дослідження проблеми, яку, в свою чергу, визначають мета і завдання дисертації. У Вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, характеризується ступінь наукової розробки проблеми, визначаються теоретичні і методологічні засади, а також розкривається наукова новизна дослідження, його теоретичне й практичне значення. У першому розділі виявляються особливості інтелектуальних процесів та світоглядних трансформацій у добу домінування модерністських цінностей,

аналізується зміст концепту «постмодернізм», його ключові характеристики (відмова від «репресивної» нормативності, фрагментарність, децентрація, контекстуальність) та специфіка осмислення у сучасному протестантському богослов'ї. У другому розділі автор з'ясовує історико-релігійний та богословський контекст зародження Виникаючої церкви, тенденції розвитку, богословські та соціокультурні особливості, а також сучасний стан та перспективи руху. У третьому розділі аналізуються основні характеристики Виникаючої церкви як інноваційного релігійно-культурного руху адаптованого до постмодерної західної культури, зокрема епістемологічні, герменевтичні та методологічні аспекти богословського дискурсу руху, а також особливості його христологічного, антропологічного, сотеріологічного, есхатологічного та еклезіологічного богослов'я. У четвертому розділі автор досліджує переосмислення у практичному богослов'ї Виникаючої церкви основних компонентів життя церкви – керівництва, літургії, поклоніння та благовістя.

Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, які структуровані на підрозділи, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи налічує 352 сторінки. Список використаних джерел налічує 464 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, характеризується ступінь наукової розробки проблеми, формулюється мета роботи, визначаються наукова новизна праці, її теоретичне та практичне значення.

У **першому розділі «Християнство в ситуації постмодерну»** виявляються особливості інтелектуальних процесів та світоглядних трансформацій у добу панування модерністських цінностей, аналізується зміст концепту «постмодернізм», його ключові характеристики та специфіка осмислення у сучасному протестантському богослов'ї.

У **першому підрозділі «Постмодерн як “конституція радикальної плюральності”»** проведено порівняльний аналіз існуючих підходів та дефініцій постмодернізму. Автор досліджує переорієнтацію сучасної філософії з класичної на «некласичні» і «посткласичні» форми, за яких філософія стає способом освоєння світу, спробою людини відшукати нові орієнтири в епоху релятивізації цінностей. Визначено, що зародження постмодерністського світосприйняття відбулося у процесі переосмислення історії новочасної європейської цивілізації як спроби втілення ідей Просвітництва. Зокрема, Т. Адорно й М. Хоркхаймер окреслили політичний досвід тоталітаризму ХХ століття як результат просвітницького раціоналізму, сутність якого становили загальнолюдські цінності. Прагнучи до універсальних істин, заснований на формально-логічній організації людської свідомості «модерн-проект» оперував абстракціями, заперечуючи все, що заважало тріумфу розуму, – на цій основі виникають тоталітарні режими. Автором зазначено, що в дослідницькій літературі спостерігається розмаїття підходів до вивчення проблеми постмодернізму, що обумовлено широким сутнісним змістом цього концепту, різноплановістю сфер його

використання і, відповідно, широким спектром наукових акцентів при його дослідженні. В монографії виокремлено наукові роботи, що містять різні підходи до проблеми. Зокрема, про постмодернізм як радикальну відмову від тотальності на користь плюральності пишуть М. Фуко, Ж. Дерріда, В. Вельш, І. Хасан, Г. Кюнг, Н. Маньковська. Критичне ставлення до постмодернізму та його цивілізаційної ролі помітне у працях Ж. Ліповецького, Д. Сілічева, О. Бельовського, В. Кутирева, О. Луценко.

У другому підрозділі «Модерн, постмодерн і християнство» для з'ясування змісту перетворень, які відбуваються з релігією в епоху постмодерну, автор досліджує особливості інтелектуальних процесів у добу домінування модерністських цінностей раціональності, просвітницького ідеалізму і прогресу. Встановлено, що проект модерну обумовлювався попереднім розвитком філософського знання. «Коперніканська революція» І. Канта зумовила поширення релігійного агностицизму і «вищої критики» Біблії, а традиційні доктринальні твердження стали сприйматися як анахронізми. Євангельський протестантизм некритично засвоїв деякі модерністські ідеї, про що свідчать роботи Б. Уорфілда і Ч. Ходжа, котрі ґрунтувалися на вірі в те, що раціональні дослідження приводять до пізнання Святого Письма.

Нова постмодерністська парадигма розглядала наукові пояснення реальності під тим самим кутом зору, що й релігійні: вони мають оцінюватися за їх внутрішньою послідовністю і узгодженістю, а не за їх відповідністю реальності. В результаті християнство отримало можливість повернутися на інтелектуальну арену. Серед дослідників постмодернізму не існує узгодженої оцінки ставлення нової культурної парадигми до релігії і, зокрема, християнства, а також перспектив християнських цінностей у нову епоху.

Встановлено, що у ставленні до релігії постмодернізм істотно відрізняється від спрямованого на секуляризацію модернізму тим, що він приймає релігійний досвід, релігійні сенси й символи, не надаючи їм переваги у порівнянні з іншими досвідами, змістами або символами. Про те, що криза модерну, як проекту тотальної секуляризації, дає підставу оцінювати постмодерн як постсекулярну епоху відродження релігійності, йдеться у працях Дж. Ваттімо, Г. Кюнга, Дж. Капуто, М. Вестфала, Д. Харта, А. Уолтерса, А. Ваторопіна, М. Михайлової. Водночас ряд дослідників, зокрема, У. Крейг, В. Бачінін, І. Підберезський, О. Богданова, вбачають у постмодернізмі загрозу для християнського світобачення та ставлення до реальності.

Встановлено, що відносини з релігійною традицією в постмодерні не будуються на основі простого заперечення, відбувається пошук альтернативної традиційному християнству концептуальної форми, яка б найбільше відповідала установкам філософської парадигми постмодернізму.

У третьому підрозділі «Християнський світогляд перед викликом постмодернізму» здійснено комплексний аналіз постмодерністських світоглядних викликів, які стоять перед християнством, зокрема, постфаундаціоналізму, що проголошує необґрунтованість пізнання, його «незв'язність» з фактами світу,

фрагментарності пізнання, тобто відмови від ідеї поступального збільшення знання на користь історичної й культурної ситуативності, та конструктивістської епістемології, яка переносить акцент з образу світу «як він є» на уявлення про світ у певних лінгвістичних конструкціях, обумовлених соціальними процесами, ідеологічною орієнтацією і структурою владних відносин. Встановлено, що у постмодернізмі відбувається фрагментація світу, будь-яка спроба його раціонального пояснення розглядається як така, що переслідує владну мету і зумовлює пригнічення усіх незгідних з домінуючим метанаративом.

Постмодерністське світобачення, яке бачить у культурі систему знаків, має значні антропологічні імплікації – концепція самостійної автономії суб'єкта трактується як мовний продукт модерного дискурсу звільнення та автентичності. Відбувається демонтажування людини як *homo autonomus*, особистість як соціальна конструкція позбавляється сутнісного «я» і приречена перебувати в стані безперервної конструкції та реконструкції. Радикальна гетерогенність непостійного множинного суб'єкта має значні соціальні наслідки – десоціалізацію суб'єкта і концентрацію на особистих інтересах, які Б. Уолш і Р. Міддлтон характеризують як стан «мультифренії». Криза самоусвідомлення змушує звернутися до таких фундаментальних питань, як зло і спокутування, відповіді на які традиційно містяться в метанаративах. Етичне мислення в модерному світі характеризується прагненням до загальноновизнаних, раціональних, основ для людського мислення та діяльності. Однак А. Макінтайр і С. Хауервас довели, що просвітницький проект обґрунтування моралі залишив за собою морально фрагментовану культуру. Етичні ідеї не можуть мати незалежного способу існування, ізольованого від соціальних, культурних, історичних умов, вони традиційно існують у формі метанаративів.

У постмодернізмі метанаративи розглядаються як засобом легітимації владних структур і маргіналізації тих, чие самоусвідомлення сформоване на основі інших історій. Тому, відповідно до Ліотара, постмодернізм може бути визначений як недовіра до метанаративів, як наростання ерозії основоположних принципів, на яких традиційно ґрунтувалася західна цивілізація. Постмодерністська думка вбачає основну проблему сучасності у тенденції пригнічувати і виключати голоси меншості за допомогою ресурсу тоталізуючих метанаративів, які претендують на статус історії світу. А засобом для виправлення ситуації бачиться війна з тотальністю, засудження метанаративів з їхньою схильністю до насильства, а також відкриття можливостей для гетерогенності і радикального плюралізму.

Згідно з християнським світоглядом, світ як дар люблячого Бога, онтологічно передує нашому пізнанню його. Християни усвідомлюють, що знання завжди обмежені і містять небезпеку помилковості. Беручи до уваги фактор гріха і універсальної пошкодженості людства, варто з підозрою ставитися до тоталізуючих епістемологічних претензій, які прагнуть усувати відмінність і стирати різницю. Як управителі творіння, християни покликані конструювати альтернативний світогляд, що не тільки

«схоплюватиме» реальність, як вона є, але також розвиватиме бачення, якою вона повинна бути.

Звертаючись до Біблії як до метанаративу, необхідно враховувати, що Писання не окреслює остаточну перемогу царства Божого як результат тріумфу насилля. Для християнського світогляду вирішальна перемога нерозривно пов'язана з подіями хреста і воскресіння Ісуса Христа. Хрест показує, що Бог не досягає своїх цілей для світу за допомогою насильства та пригнічення інших.

Встановлено, що основою для відповіді на постмодерністську стурбованість насильством щодо пригноблених і маргіналізованих є біблійна концепція творіння, яка визначає світ як дар доброго, суверенного і люблячого Творця. Відтак для вічного існування зла або насильства немає жодної онтологічної причини. Мета Бога полягає у відновленні спотвореного світу, його поверненні до доброти початкового неушкодженого стану. До часу остаточного відновлення і видалення усіх плям гріха з «тканини» творіння, Бог постійно стримує вплив гріха.

У третьому підрозділі **«Виклик постмодернізму у рефлексіях сучасних протестантських богословів»** зазначено, що виклик постмодернізму перед протестантським богослов'ям носить передусім епістемологічний характер. Постмодерн формує такий епістемічний простір, в якому висувається регіональний, гетерогенний і плюралістичний підхід до знань, що не залишає місця для узагальнюючих теорій. Він стверджує, що будь-яке теоретизування має залишатися локальним, і виступає проти нав'язування унітарного, формального дискурсу. Постмодерністський епістемологічний простір є принципово неконформістським, він підкреслює маргінальність, відмінність, невизначеність. Цей аспект постмодерністського виклику отримав значну увагу з боку протестантських авторів, і багато хто з них застерігає про небезпеку радикального релятивізму. Відбувається також осмислення різноманітних сценаріїв взаємодії євангельського богослов'я з соціокультурним викликом постмодернізму.

Частина сучасних протестантських богословів вважає, що постмодернізм є кардинально протилежними і небезпечним для євангельського християнства. Для них постмодернізм – це світогляд, який не залишає місця для віри в Бога, підриває християнські культурні цінності, ставить під сумнів традиційні істини. Серед критиків взаємодії богослов'я із постмодернізмом розглянуті Д. Гроотхайс, Д. Уеллс, М. Еріксон, Дж. Хамметт, Дж. Вейз, Д. Карсон, Дж. Баума, Е. Скотт. Вони зазначають, що постмодернізм відкидає Бога як реальність і зводить на престол автономну людську істоту, яка перебуває в пошуках необмеженої свободи; постмодернізм відмовляється від цілісного світогляду, підриваючи почуття мети, яку людські істоти повинні досягати; релятивізм, що характеризує постмодерністське мислення, відіймає фундамент у знання і цінностей, позбавляючи їх надійної точки відліку.

Інші протестантські богослови дотримуються думки, що прийняття євангельським християнством постмодерного повороту у західній думці розкриває перед ним нові можливості «наступної реформації», тобто відродження християнства як передової, а

не реакційної сили у сучасному світі. Ключовими рисами постмодерністського мислення, які можуть зумовити відродження християнства, вважаються визнання культурного поліфонізму (що відкриває простір для справжнього діалогу), звільнення пізнання від догматизму (недовіри до готових відповідей), наголос на обмеженості мови. До цієї групи, зокрема, належать К. Рашке, Б. Бенсон, М. Вестфал, Дж. Сміт, Н. Мерфі, Б. Калленберг, Д. Трейсі, Г. Уорд, Р. Стакхаус, С. Гренц і Дж. Франке. Постмодерністські богослови наголошують, що модерність з її пропозиційною системою істини, що ґрунтується на основі універсального розуму, підходить до кінця. Тому християнським мислителям слід не стільки прагнути до вічних богословських конструкцій, скільки розробляти унікальні форми богослов'я, які враховують специфіку культурних контекстів. Завершення епохи модерності розглядається як можливість для християнського богослов'я повернути собі власний голос, у той час як модерне богослов'я намагалося відповідати світським стандартам наукової об'єктивності. Деякі богослови постмодерністської орієнтації схиляються до деконструкції, стверджуючи, що об'єктивне або абсолютне знання про значення мови неможливе, в тому числі і знання про текст Біблії.

Компромісну позицію християнського ставлення до постмодернізму пропонує К. Ванхузер. Він закликає християнських мислителів не ігнорувати значення постмодернізму, але водночас застерігає про небезпеку як демонізації, так і обоження цього явища. Помилкою бачиться йому і спроба розвинути відкриту розмову з постмодернізмом із наміром досягнути взаєморозуміння. Ванхузер переконаний, що діалог християнського богослов'я з постмодернізмом, як і з будь-якою іншою нехристиянською парадигмою, зрештою, призводить до редукаціонізму. Натомість Ванхузер обґрунтовує необхідність серйозної дискусії з постмодернізмом, яка передбачає не просто обмін думками, а захист християнськими богословами питомо християнської мудрості.

У другому розділі «Виникаюча церква: богословський контекст, зародження, розвиток» розкрито історико-релігійний та богословський контекст зародження Виникаючої церкви, тенденції розвитку, богословські та соціокультурні особливості, а також сучасний стан та перспективи руху. Продемонстровано, що рух виразив у своїх доктринальних експериментах результати богословського пошуку протестантизму у контексті постмодерну.

У першому підрозділі «Богословський контекст» встановлено, що на зародження Виникаючої церкви та формування її богословського дискурсу істотний вплив справили постлібералізм, постконсерватизм, радикальна ортодоксія, нова перспектива апостола Павла, концепція «місіонерської церкви», нове чернецтво та християнський рух за соціальну справедливість (Д. Уолліс і Е. Камполо).

З'ясовано, що постліберальне богослов'я мотивувалося прагненням звільнитися від стереотипів, викликаних протистоянням традиційних ліберальної і консервативної парадигм, щоб дати відповідь на світоглядні виклики епохи релятивізму, швидких соціальних змін і трансформацій релігійного та наукового життя. Основні виразники

постлібералізму (Г. Фрай, Дж. Ліндбек, В. Плечер, Дж. Хансінгер, С. Хауервас) намагалися вивести богослов'я за межі модерністських основ когнітивно-пропозиційного консерватизму і емпірично-експресіоністського лібералізму, запропонувавши на противагу їм, культурно-лінгвістичний поворот. Його сутність полягає в обґрунтуванні важливості наративної і тлумачної категорій в Писанні, утвердженні герменевтичного пріоритету світу, створеного біблійними розповідями, над світом людського досвіду, і проголошенні першості Слова над досвідом. Наративне богослов'я розвинуло своєрідне трактування істини, людської свідомості, авторитетного духовного джерела, духовності та спільноти.

Встановлено, що постлібералізм вплинув на богословський дискурс Виникаючої церкви, мотивуючи її відшукати і втілити цілісний підхід до віри, поєднуючи її інтелектуальні й емоційні, індивідуальні та колективні виміри та запозичуючи найбільш корисні аспекти основних напрямів християнської думки та практики. Однією з основних богословських ознак «щедрої ортодоксії» Виникаючої церкви є інтерпретація відкуплення у термінах царства Божого. Першочерговою метою роботи Христа і дії Духа Святого більше не вважається спасіння індивідуальної душі від вічної долі у пеклі. Спасіння мислиться не тільки як індивідуальне, а як общинне, не тільки як вічне, але й як часове поняття. Намагання відшукати «третій шлях» проявляється і в богослужбовій практиці Виникаючої церкви, яка творчо поєднує постмодерністську культуру і духовні надбання церкви в античності і середньовіччі. Значного впливу серед прихильників Виникаючої церкви здобули ідеї постліберальної герменевтики, яка поєднує традиційну біблійну екзегезу з досягненнями сучасної науки.

Виявлено, що постконсервативне богослов'я (С. Гренц, Дж. Франке, Р. Олсон), що визначає себе як форму рефлексії про віру особливих релігійних спільнот, засади спільного життя яких формуються наративами Писання, відіграло значну роль у зародженні Виникаючої церкви, визначивши провідні імпульси її богословських рефлексій, зокрема тлумачення доктрин Писання, замісницького відкуплення, посмертної відплати. Основним фактором впливу слід вважати обґрунтування постконсерваторами необхідності врахування у богослов'ї нових світоглядних реалій, породжених постмодернізмом.

В діалозі осмислення церкви епохи постмодерну активну участь бере богословська програма радикальної ортодоксії (Дж. Мілбанк, К. Пікстік і Г. Уорд), яка також критично оцінює роль модернізму, але в якості альтернативи закликає до відродження надбань історичного християнського світогляду. Радикальна ортодоксія виступає за побудову специфічно богословського характеру взаємодії зі світом і академією, яка досліджує цей світ, її мета – не демонструвати зв'язок між євангелієм і культурними цінностями, а дозволити євангелію протистояти цим цінностям. Відзначено, як зацікавленість Виникаючої церкви у радикальній ортодоксії з її критикою модернізму, закликом до відновлення премодерного цілісного християнського світогляду, екуменічним богослов'ям, запереченням ідеї про існування

незалежного секулярного простору, відновленням уваги до таїнств і ритуалу, так і наявність суперечностей між обома рухами, зокрема у сфері еклезіології.

Встановлено, що істотний вплив на богословський пошук Виникаючої церкви справляють твори Н. Т. Райта, що зумовили трактування царства Божого як альтернативної соціально-політичної, а не трансцендентної реальності. Від місіонального богослов'я церква запозичила місіонерське розуміння природи церкви, а також відкритість до культури; “нове чернецтво” сприяло інтенсифікації прагнення до таємниці, автентичного християнського досвіду і повсякденної духовності, а християнський рух за соціальну справедливість висунув на перший план богословського пошуку проблеми миротворчої діяльності, екології, расового примирення, економічної справедливості та гендерної рівності.

У другому підрозділі «Зародження та розвиток виникаючої церкви» автор визначає історично-релігійний та соціокультурний контекст зародження Виникаючої церкви, її основні богословські характеристики та варіативність виражень. Встановлено, що зародження Виникаючої церкви слід розглядати у контексті переосмислення можливостей і меж людської індивідуальності, яке розпочалося у 1980-х рр. Усвідомлення негативних наслідків попереднього антропологічного песимізму спонукало до нових спроб теоретичного обґрунтування необхідності опору особистості стереотипам масової свідомості через повернення до сфери приватного життя та до тих або інших форм релігійності.

Церква відмовляється від створення герметичної богословської системи, вважаючи, що «Велика традиція» пропонує різні шляхи для того, щоб розповісти істину про Боже спокутування у Христі, та не допускаючи думки, що будь-яка окрема богословська система сприймає її абсолютно правильно. У руслі постмодернізму богослов'я для ідеологів руху залишиться розмовою про істину, якою є Бог у Христі через Духа, і про Божу історію спокутної роботи в церкві. Тому жодне систематичне богослов'я не може претендувати на те, щоб бути завершеним. Імплікацією такого підходу до питання істини в богослов'ї стало заперечення ексклюзивізму. Найбільш радикальні богослови руху приймають постмодерністську критику метарозповідей, наголошуючи на, що для послідовників Христа має значення лише ортопраксія, а не питання релігійної приналежності. Логічним продовженням такого сотеріологічного підходу стала ідея інклюзивізму.

Визначено, що вихідним пунктом історії руху була середина 1980-х рр., коли численні американські церкви почали цікавитися молодіжними культурами та шляхами їх евангелізації. Перед ініціаторами руху постало важливе питання про те, як досягти цінностями евангелія далеке від релігії покоління постмодерну. Активісти «Мережі молодих лідерів (Д. Паджітт, Д. Кімбелл, Т. Джонс, К. Сеай, М. Дрісколл і Б. Макларен) в 2000 р. започаткували богословський проект «Терра Нова», який у 2001 р. трансформувався в організацію «Емерджент», що стала інтелектуальним осередком Виникаючої церкви. Засновників руху орієнтувалися на інклюзивістську сотеріологія, оптимістичну антропологію та постфундаціоналістську епістемологію.

Доведено, що за своєю природою Виникаюча церква є перш за все еклезіологічним експериментом, спробою розробити нову доктрину церкви. Її прикметні акценти можна зауважити в новому підході до поклоніння (наголос на творчості й емпіризмі), в увазі до ортопраксії (прагнення відновити єдність богослов'я і практики); у заклику знайти новий шлях формування богослов'я, яке має бути контекстуальним і специфічним, корелюватися з культурою, інтегруватися до Божого плану для світу, шукати відповіді на актуальні виклики сьогодення, перебувати в діалозі з іншими світовими релігіями і в місійній орієнтації, яка реалізовується через участь у цілісній спокутній роботі Бога в цьому світі. Для церкви властиве намагання дистанціюватися від ієрархічних, централізованих структур задля збереження неформальності, експериментальності та динамічності. Виникаючу церкву можна означити як «когерентний релігійний феномен», особливе «дискурсивне середовище» з сукупністю певних устремлінь, які забезпечують спільність усіх учасників руху, хоча на практиці їх втілення залишається неоднорідним. Для церкви властиве прагнення розвинути контекстуалізовані вираження християнської релігійності для постмодерної епохи, що призводить не просто до некритичного прийняття культурних або наукових трендів, а до глибоких структурних, філософських, богословських, естетичних та політичних трансформацій.

Встановлено, що відкритість та розмитість руху, а також його екуменічна спрямованість зрештою можуть привести до того, що частина громад, які в конкретний час ототожнюють себе з Виникаючою церквою, у пошуках інших джерел ідентичності звернуться (або повернуться) до традиційних течій протестантизму. Однак самі ініціатори руху не розглядають такий сценарій як поразку, адже вони вбачають свою першочергову роль у експериментальному пошуку нової форми християнства для постмодерного контексту, а не у створенні ще однієї релігійної структури.

У третьому розділі «Особливості вчення руху» аналізуються основні характеристики Виникаючої церкви як інноваційного релігійно-культурного руху адаптованого до постмодерної західної культури, зокрема епістемологічні, герменевтичні та методологічні аспекти богословського дискурсу руху, а також особливості його христологічного, антропологічного, сотеріологічного, есхатологічного та еклезіологічного богослов'я.

У першому підрозділі «Постхристиянська ера» досліджується питання чи може християнство, що за своєю суттю є узагальнюючим метанаративом залишатися актуальним і релевантним в умовах постмодерну, який констатує завершення епохи всеохоплюючих пояснень життя, які служили засобом для інтеграції окремих подій у зрозуміле і єдине ціле та забезпечувати систему координат для орієнтації окремих особистостей і спільнот? Зазначено, що позиція Виникаючої церкви полягає у тому, що постмодерністська парадигма не є принципово ворожою до християнства і не містить у собі загрози для нього, навпаки – вона створює світоглядний та культурний простір, у якому християнство може прийти до свого найбільш вірного вияву. Вступаючи в постхристиянську еру, в нове плюралістичне культурне середовище, церква повинна

перестати усвідомлювати себе однією з підвалин суспільства, а відкрити для себе свій новий, все більш маргінальний статус, який ставить її необхідністю відшукати новий підхід до дійового свідоцтва на ринку ідеологій. Богословами Виникаючої церкви постмодерність і пов'язані з нею культурні та світоглядні зрушення сприймаються не тільки як вияв кризи проекту модерну, а й як грандіозна можливість для нового відкриття християнства, досягнення церквою місіонерської присутності у постмодерністському світі. На обґрунтування необхідності радикального переосмислення християнства у новому контексті спрямовані історіософські концепції Б. Макларена та Ф. Тікл.

У другому підрозділі «Постмодерне християнство» Виникаюча церква розглядається як найбільш радикальна форма реакції на довготривалий вплив цінностей Просвітництва і модернізму у західному християнстві. Послідовники руху вважають, що для ефективного досягнення евангелієм нового постмодерністського світу необхідно надати радикально нового вигляду усім доктринам і практикам церкви. Тобто рух ставить за мету здійснити докорінну реконструкцію християнства, адаптувавши його до сучасної домінуючої культурної парадигми. Богослови руху (Б. Макларен, Д. Кімбелл) гостро критикують модерністський вплив на християнство, вбачаючи у ньому причину втрати почуття подиву і таємниці у стосунках з Богом, уявлення про Бога як про контролюючу і жорстку особу, ігнорування церквою соціальних потреб та її перетворення у постачальника релігійних товарів і послуг. Їх погляди ґрунтуються на постконсервативній парадигмі С. Гренца, який окреслює сутність постмодерністської епохи як перехід від раціоналізму до постраціоналізму, від індивідуалізму до постіндивідуалізму і від дуалізму до постдуалізму. Розвиваючи новий постмодерністський підхід до служіння, Виникаюча церква намагається усунути зі своєї віри та практики «вірусів модерності», таких як контроль, механістичність, об'єктивність, аналітичність, редуціоналізм, науковість, індивідуалізм, організаційність та споживацтво.

У третьому підрозділі «Істина та сумнів» зазначено, що Виникаюча церква не відмовляється від традиційного протестантського вчення про те, що Бог відкрив істину через особливе одкровення, дане у Святому Писанні, проте вона також визнає, що Бог відкрив істину через природне відкриття. Богослови руху виходять за рамки традиційного розуміння *sola scriptura*, намагаючись відшукати баланс між природним одкровенням і особливим одкровенням, традицією і Писанням, розумом і досвідом. На їхню думку, уламки істини можна знайти в природі і науці, в політиці та філософії, навіть в інших релігіях та їх практиках. Пошук істини за межами особливого одкровення не має на меті відволікти християн від Бога та істини одкровення. Його мета – просвітити християнське розуміння вищої реальності, збагачуючи християн повнотою Істини. Зокрема, П. Роллінз критикує модерністський західний концепт істини як об'єкту, який можна віднайти, проаналізувати або зрозуміти, оскільки цей концепт створює надмірну дистанцію між віруючими і джерелом їхньої віри, дає богословам надто багато влади у визначенні істини, веде до розмежуванні знання і

практики та зумовлює редукцію християнства до набору заспокійливих тверджень. Натомість він пропонує погляд на істину, що ближчий до східної традиції просвітлення, котра включає в себе зміну всієї орієнтації людини. Відтак істина розуміється як втілена у віруючих і їх відповідях Богу. Концепція істини у постмодерному богослов'ї пов'язана з закликом прийняти сумнів як справжній і навіть необхідний аспект віри, та як засіб стримування впливу бездумного повторювання доктринальних документів і біблійного буквалізму. Про важливості сумніву у богослов'ї пишуть Дж. Капуто, Ф. Бюхнер, Дж. Бейккер, П. Роллінз. Намагання поставити під сумнів ортодоксальні норми зумовлене не стільки прагненням творити нові доктрини, скільки з'ясувати причини і витoki традиційних богословських формулювань.

Встановлено, що богослови Виникаючої церкви (Д. Франке, К. Теннер) мотивують орієнтацію християнського мислення на епістемологію постфаундаціоналізму, аргументуючи необхідність такого кроку попереднім засиллям просвітницького фаундаціоналізму. Важливим принципом інтелектуального пошуку постмодерністських богословів також є перспективізм, згідно з яким дійсність фрагментується на «множинність порядків», між якими виключається можливість встановлення будь-якої ієрархії.

У четвертому підрозділі «**Одкровення, Писання і мова**» здійснено аналіз постмодерної «смиреної епістемології», яка закликає відмовитися від намагань відшукати однозначні відповіді на складні богословські питання, залишивши місце для таємниці. Зокрема, П. Роллінз пропонує відмовитися від «правильного вірування» на користь «віри в правильному напрямку», що для нього означає «вірити люблячим, жертвним та хриstopодібним чином». Правильний шлях, на думку ірландського мислителя, може забезпечити звернення до середньовічної містики, апофатичного богослов'я і постструктуралістських ідей (у дусі негативної діалектики Ж. Дерріда, Ж.-Л. Маріона і Дж. Капуто).

Під впливом постконсервативної парадигми С. Гренца, що розглядає істину не об'єктивну категорію, а як продукт спільноти, який сформувався за допомогою засобів лінгвістики, Виникаюча церква наголошує на ролі спільноти у богослов'ї та тлумаченні Писання. Джерела для розвитку богослов'я містяться в Писанні, традиції і культурі. Бог через Духа Святого промовляє через ці засоби з метою виявлення своєї тринітарної, реляційної природи для того, щоб церква у свою чергу могла відобразити цю божественну природу у сфері людських відносин. Богослови Виникаючої церкви (Р. Белл, Д. Паджітт, Б. Макларен, Д. Кімбелл) сприймають Писання як витвір мистецтва і закликають читати його як розповідь, виходячи з того, що більша частина тексту Біблії є наративом. Вони розвивають новий погляд на авторитетність і богонатхненність Святого Письма, зазначаючи, що Бог вдихає життя в Біблію, а через неї – в спільноту віри. Біблійні тексти забезпечують християн необхідними духовними ресурсами та надихають на продовження відвертої розмови з Богом і про Бога у сучасному багатокультурному і багатоконфесійному суспільстві.

У п'ятому підрозділі «Деконструктивізм і герменевтика постмодерністської церкви» встановлено, що формування герменевтичного підходу Виникаючої церкви відбувається у руслі критики епістемології консервативного протестантизму, що розвивав своє богослов'я у культурному контексті філософського модернізму. У свою чергу, це визначило ставлення євангельського протестантизму до формулювання доктрин, тлумачення Біблії, отримання і сповіщення знання про Бога. Виникаюча церква приймає критику модерністської епістемології, розроблену філософами та богословами ХХ століття, що призводить до відмови від догматичної визначеності та заперечення статусу доктринальних поглядів як основного критерію християнської ідентичності. Ще одним результатом розриву з модерністською епістемологією стає зацікавлення філософською герменевтикою, зокрема, ідеями М. Гайдеггера, Х.-Г. Гадамера, Е. Фукса та Г. Ебелінга.

У формуванні герменевтичних підходів постмодерністські богослови широко використовують ідеї Ж. Дерріда та його стратегію деконструктивізму. Зокрема, Д. Капуто, здійснюючи рецепцію думки Дерріда у богословському контексті, стверджує, що деконструкція є текстуальною, «трансгресивною» і месіанською. Текстуальність деконструкції обумовлена її концентрацією на класичних текстах і використанням лінгвістичних процедур. Вона «трансгресивна», оскільки читає класичні тексти, дисонуючи з їх традиційним тлумаченням, порушуючи його. Нарешті, деконструкція Дерріда є месіанською, її відкритість до майбутнього дозволяє повторний винахід релігії. Завдяки їй епістемологія стає менш обмеженою чимось визначеним, пізнаваним, помітним, що відкриває шлях для становлення, неповноти і, зрештою, віри. Оригінальні апологетики застосування деконструкції в християнському мисленні розвивають К. Даунінг, Л. Шульц, Т. Джонс, її вплив визначає творчість М. Тейлора, Д. Кюпітта.

У шостому підрозділі «Постмодерністські інтерпретації Бога» встановлено, що у постмодерністському богослов'ї відбувається переосмислення традиційних віросповідних формулювань про природу і атрибути Бога. Постмодерні богослови критично ставляться до традиційних метафізичних концепцій природи Бога, обстоюючи натомість «слабке богослов'я», котре розуміє Бога як подію або заклик до справедливості, а також наголошує на батьківстві Бога і його всеохоплюючій любові.

Помітною темою богослов'я Виникаючої церкви є наголос на важливості тринатірного богослов'я та його наслідках для еклезіології. Відродження уваги до соціальної природи Бога відбувається під впливом православної концепції перихорезису як досконалого і гармонійного «буття-в-спільноті». Мислення про Бога як про спільноту стає потужним імпульсом для трансформації соціального життя християн таким чином, щоб воно відображало природу Бога. У цій тенденції помітний вплив тринітарного мислення Ю. Мольтмана. До прикладу, Т. Джонс застосовує доробок Мольтмана при розробці «реляційної еклезіології». Спираючись на визначення Трійці як «спільноти вільної від панування», Джонс стверджує, що обцинна, егалітарна природа Бога повинна знаходити відображення у бутті церкви.

Основні контури нового підходу до мислення про Бога проглядаються у тринітарному богослов'ї С. Гренца, критиці онтології М. Вестфала та «слабкому богослов'ю» Дж. Капуто.

У сьомому підрозділі «**Оптимістична антропологія**» зазначено, що для богословського дискурсу Виникаючої церкви властивий оптимістичний погляд на природу людини, який спирається на переконаність у доброті творіння. Для класичної доктрини первородного гріха у богослов'ї руху не залишається місця. Зазнає критики і протестантське вчення про вроджену гріховність, яка тлумачиться як спотворення сутності євангельської звістки (Б. Макларен, С. Чалк, Д. Томлінсон, Т. Джонс, С. Берк). Натомість з'являються нові антропологічні вчення, що всупереч доктрині гріховності людства підкреслюють безперервність зв'язку людини з Богом. Зокрема, Д. Паджітт розвиває «богослов'я інтеграції», яке вбачає мету людини у досягненні гармонії і партнерства з Богом, іншими людьми і з усім творінням.

Автор з'ясовує, що у богослов'ї Виникаючої церкви доктрина гріховності зазнає суттєвого переосмислення та визначається скоріше у термінах нестачі любові, потреби у спасінні та зламаності, ніж ворожнечі з Богом і вродженої схильності до гріха. Богослови церкви розглядають євангеліє як Божий план викуплення людства від егоїстичного життя, що виявляє себе у нелюблячому і несправедливому ставленні до ближніх. Вони сприймають світ як наповнений зламаністю і вірять, що Христос прийшов, щоб врятувати людство від цього стану, мінімізуючи значення спасіння від вічності без Бога

У восьмому підрозділі «**Ісус Христос Виникаючої церкви**» досліджуються інноваційні прочитання христологічної доктрини у постмодерністському богослов'ї. Зокрема, С. Гренц відмовляється від традиційної «христології зверху» і віддає перевагу більш сучасній «христології знизу», згідно з якою знання про Христа можуть бути отримані лише з досвіду про нього в історії і в житті, а не з біблійних та богословських тверджень. Гренц піддає радикальній ревізії традиційні богословські формулювання, що описують особистість Ісуса. Він ставить під сумнів існування Ісуса до його народження та заперечує будь-які з'явлення Христа в Старому Завіті. Спокутування розглядається в універсальному сенсі як «покриття» всіх гріхів світу. У цьому ж руслі рухається думка основних богословів руху. Частина з них (А. Джонс, С. Берк, Р. Белл, Б. Тейлор, Д. Паджітт, Б. Макларен) піддають перегляду доктрини непорочного зачаття, замісницького відкуплення та боголюдськості Христа, пропонуючи натомість погляд на Христа як на етичний ідеал та досконалу рольову модель любові й співчуття у ставленні до ближніх. Смерть Христа на хресті тлумачиться як зразкова демонстрація Божої любові до світу, приклад ненасильницького подолання насильства і гноблення.

У дев'ятому підрозділі «**Сотеріологія: радикальний інклюзивізм**» встановлено, що богослов'я Виникаючої церкви тяжіє до інклюзивістської, а в деяких випадках універсалістської сотеріології, у той час як ексклюзивізм розглядається як одна з причин насильства і жорстокості, якими характеризується історія християнства. Зокрема, С. Гренц симпатизує інклюзивістській моделі, не визнаючи біблійних підстав

для заперечення можливості віри або поклоніння Богу за межами історичної траєкторії Ізраїлю і церкви. Постулюється, що навіть якщо інші релігії не можуть принести спасіння в абсолютному значенні, вони здатні брати участь у здійсненні божественного плану щодо створення особливої людської спільноти. Всі релігії до певної міри слугують здійсненню цієї мети, сприяючи досягненню спілкування з Богом, з іншими, з творінням і з самим собою. Християнство визначає характер справжньої спільноти більш ґрунтовно, ніж будь-які інші релігійні традиції, пропануючи найбільш повне бачення природи Бога.

Пріоритетність для постмодерністського богослов'я концепції царства обумовлює мінімізацію ролі церкви та перенесення акценту на етичний вимір християнства, відродження практик духовного формування, міжконфесійний діалог та консолідацію зусиль задля розв'язання соціальних проблем. Зокрема, Б. Макларен заперечує доктрину замісницького відкуплення і визначає Христа виключно в категоріях морального прикладу, що вказує людині шлях у її пошуках, спрямованих на удосконалення суспільства і довкілля. Наслідком нової сотеріології стає відмова від вчення про особисте духовне відродження, яке сприймається як вияв згубного модерністського індивідуалізму і протиставляється цілісній трансформації всесвіту, в якій християни повинні брати активну участь. Помітним внеском у формування сотеріології церкви також є концепція «інклюзивної інтердуховності» С. Сельмановіча та універсалістські інновації Р. Белла, С. Берка та К. Коркорана. При цьому ряд богословів руху (Д. Кімбелл, К. Уорд) дотримуються більш консервативних сотеріологічних поглядів.

У десятому підрозділі «Есхатологія: “щоб світ став кращим місцем”» встановлено для Виникаючої церкви властиве гостре зацікавлення есхатологією, яка однак тлумачиться не стільки як вчення про завершення історії, що традиційно включає теми підхоплення церкви, другого приходу Христа і тисячолітнього царства, скільки як телеологічна доктрина, зосереджена на питаннях остаточного призначення реальності, досягнення світом своєї мети. При цьому традиційні есхатологічні теми зазнають суттєвого переосмислення. Зокрема, ставляться під сумнів доктрина другого приходу Христа, вчення про потойбічні страждання неспасених людей у пеклі, яке розуміється скоріше як символ реальності страждання і зла в поцейбічному світі.

З'ясовано, що при розробці есхатологічних поглядів богослови руху звертають першочергову увагу на вчення про царство Боже і його місце у проповіді Ісуса. Доктрина царства використовується як матриця для деконструкції всього богослов'я. Уявлення Виникаючої церкви про царство Боже полягає у тому, що під час першого приходу Христос не пропонував звістки особистого спасіння, а закликав людей брати участь у Божому відкупленні світу.

Для Виникаючої церкви характерне переконання, що традиційне протестантське богослов'я було спрямоване на розв'язання виключно духовних потреб, ігноруючи при цьому нагальні соціальні виклики. Концентруючись на остаточному призначенні людей у потойбічному житті, християни не звертали достатньої уваги на подолання

проявів соціальної несправедливості в цьому житті. Наголос на особистих аспектах релігії поєднується з втратою інтересу до суспільних та глобальних реалій: несправедливості, бідності, екологічної кризи та інших системних збоїв у «сакральній екосистемі Бога».

Визначено, що есхатологія Виникаючої церкви повторює у своїх основних рисах оптимістичний ліберальний постміленіалізм першої половини ХХ ст., що також більше фокусував увагу на соціальній трансформації, ніж на особистому наверненні, вбачаючи мету церкви у порятунку суспільства від соціального зла. Концепція соціального євангелія проголошувала місією церкви не проповідь євангелія грішникам, що потребують Божого спасіння, а звільнення людства від бідності, расизму, хвороб, воєн і всіх форм несправедливості. Наголос на важливості соціальних перетворень і радикальний інклюзивізм є спробою привернути увагу євангельського протестантизму до тих спокутних аспектів царства Божого, на яких раніше не робилося належного акценту.

В одинадцятому підрозділі «“Глибока еклезіологія” Виникаючої церкви» з'ясовано, що еклезіологічні експерименти Виникаючої церкви є проявом характерного для постмодерну відродження інтересу до групової солідарності мікрогруп («новий трайбалізм»), які розглядаються як форми соціально-культурного спротиву офіційній культурі і владі, що стоїть за нею. У «колективній чуттєвості» малих груп соціальність протистоїть суспільству в його традиційному розумінні; це соціальність безлічі співтовариств, що породжує дух емоційної причетності й володіє особливим естетичним сприйняттям. П. Ільїн оцінює міфологему «нового трайбалізму» як спробу ідеологічної втечі від всевладдя суспільних структур пізнього капіталізму до нової соціальності малих груп.

Встановлено, що традиційно євангельський протестантизм не фокусував уваги еклезіології. Парацерковний етос євангельського християнства стояв на заваді систематизованого осмислення природи і функції церкви. У той же час питання еклезіології становлять основну сферу богословських пошуків та практичних експериментів Виникаючої церкви. При цьому увага спрямована не на пошук нормативної ієрархічної структури, а на вираження Царства Божого в сучасному культурному середовищі. Постмодерна еклезіологія є реляційною, церква в ній розглядається передусім як мережа взаємостосунків. Її важливим вектором є намагання збалансувати роль особистості і спільноти. У підрозділі проаналізовано культурно-лінгвістичний підхід до церкви (Дж. Ліндбек), тринітарну еклезіологічну модель (М. Вольф) та концепцію церкви як спільноти пам'яті і надії (С. Гренц).

На противагу традиційним інституційним формам євангельського протестантизму, Виникаюча церква свідомо обирає анти-інституційні соціальні моделі, до прикладу, експериментальні конгрегації, неочернецькі спільноти та співтовариства, що проводять свої зустрічі у публічних місцях. Анти-інституційна еклезіологія передбачає створення «плюралістичних конгрегацій», які намагаються бути відкритими для усіх зацікавлених і забезпечити таке соціальне середовище, в якому є прийнятним широкий

спектр релігійних практик. Новоутворені спільноти із високим рівнем свободи особистих релігійних переконань часто поєднують у своїй діяльності елементи богословських систем та практик, що походять із різних християнських традицій. З цієї причини Виникаючу церкву часто характеризують не як монолітне утворення, а як «бесіду», постійний діалог різних богословських напрямів, що виступає важливим механізмом збереження множинності ідентичностей і позицій. Таким чином, самоусвідомлення церкви є пластичним і динамічним, а не сталим та тривалим. Неможливість досягнути фіксації в одному самоусвідомленні забезпечує свободу вибору і відкритість до нового досвіду, дозволяючи церкві рухатися вперед та уникати застою.

Під впливом Л. Ньюбігіна, А. Хірша, які розглядають місію як фундаментальну ознаку церкви, еклезіології руху носить радикальний місіонерський характер. Термін «місіонерськість» учасники руху трактують як відродження розуміння церквою, що вона існує заради світу та реалізації царства Божого у безпосередньому оточенні. При цьому значна увага надається соціокультурному контексту, до якого слід адаптуватися, щоб сповістити йому «розповідь Ісуса».

Важливим фактором формування еклезіології руху стало використання моделі царства Божого як методологічної платформи для деконструкції всіх сфер церковного життя та устрою, та переосмислення ролі церкви у Божому плані. Найважливішою рисою розуміння церкви у контексті моделі царства Божого стає її інклюзивність, що приводить рух до відмови від фіксованого членства та до толерантного ставлення до інших християнських конфесій та нехристиянських релігій.

Екуменічний характер Виникаючої церкви знаходить свій вияв у «глибокій еклезіології», яка характеризується творчою рецепцією позитивного досвіду християн усіх деномінацій, починаючи з історичних та ієрархічних церков, місцевих спільнот і аж до найбільш спонтанних і неформальних виразів церкви.

В четвертому розділі «Практики руху» здійснено комплексний аналіз релігійних практик Виникаючої церкви та встановлено, що її посиленна увага до концепту царства Божого зумовлює розширення його смислового поля на користь ортопраксії. У застосуванні до еклезіології цей підхід виявляється у тому, що за орієнтир беруться не ортодоксальні переконання, а ефективна практика. Практична еклезіологія Виникаючої церкви також визначається її неприйняттям модернізму і визнанням постмодерністського повороту як нової світоглядної парадигми.

В першому підрозділі «Лідерство “з відкритим кодом”» встановлено, що у постмодерністському богослов'ї відмова від модерністських уявлень про церковну владу і репресивного стилю керівництва вважається необхідною умовою для того, щоб церква могла втілювати в життя досвід царства Божого. Виникаюча церква орієнтується на нормативні форми керівництва, виявлені в бутті Трійці, яке характеризується спільнотою, взаємним прийняттям та спільним служінням. Постмодерністські спільноти уникають жорсткого контролю в керівництві, залишаючи за ним стимулюючу роль та іноді експериментуючи з ідеєю групи без лідера. Як

правило, вони відмовляються від ієрархічних систем управління, віддаючи пріоритет децентралізованому підходу, колективному стилю лідерства. Наголошується важливість свободи кожного віруючого, непорушність його права на власну думку, спосіб життя. Усяка єдність, інтелектуальна чи організаційна, вважається за своїм характером пов'язаною із тоталітаризмом, тому громади Виникаючої церкви можна визначити як плюралістичні спільноти, форми соціального простору, які не тільки дозволяють, а й плекають співіснування суперечливих поглядів на релігійні питання.

Зазначено, що, враховуючи мінливість постмодерного контексту, Виникаюча церква намагається формувати лідерську модель за принципом динамічної, гнучкої і самоорганізованої системи, відкритої до змін та адаптацій. Мета цих децентралізованих лідерських структур – сприяти діалогічності й справжнім відносинам у спільнотах. Значну увагу на проблеми церковного керівництва у Виникаючій церкві звертають Т. Джонс, І. Мобсбі, Дж. Кларк, Д. Кімбелл і С. Берк.

В другому підрозділі «Практики духовного формування» зазначено, що учасники постмодерністських церков цілеспрямовано застосовують популярні в останні десятиліття практики духовного формування. Відродження інтересу до давніх християнських духовних дисциплін пов'язане з діяльністю і творчістю Т. Мертона, Р. Фостера, Д. Вілларда, Б. Меннінгера. Ініціаторами впровадження практик духовного формування у Виникаючій церкві є С. Берк, Т. Джонс і Г. Смоллі, Л. Світ. Про важливість виходу за рамки обмеженого кола духовних виражень, пов'язаних із протестантським фундаменталізмом і євангельським християнством, наголошує Б. Макларен, на переконання якого нова культурна ситуація актуалізує необхідність творчої альтернативи для наукового секуляризму, релігійного фундаменталізму й аморфної духовності.

Автор виявив, що для сучасних непротестантських концепцій духовного формування є притаманним намагання синтезувати богослов'я і практики, що походять з біблійної традиції, з історичним досвідом християнських церков, а іноді й інших релігій, зокрема, дзен-буддизму, йоги. Найчастіше до числа прийнятних релігійних практик у Виникаючій церкві зараховують роздуми (медитації), молитву, піст, навчання, простоту, усамітнення, покірність, служіння, сповідь, поклоніння, а також таїнства, ведення щоденника, духовне наставництво, паломництва і священне читання (*lectio divina*).

Зазначено, що попри популярність дисциплін духовного формування в різних християнських колах, на думку богословів з фундаменталістського табору, цей рух забезпечує платформу, на основі якої серед протестантських церков дедалі більшого розвитку набуває зацікавлення практиками споглядальної духовності, більш притаманними середньовічним католицьким містикам і монахам, ніж спадкоємцям Реформації.

В третьому підрозділі «Проповідь як прогресивний діалог» встановлено, що традиційний протестантський стиль релігійної комунікації зазнав помітного впливу раціоналізму й індивідуалізму. Це, зокрема, проявляється в сегментованих за віковою

ознакою програмах церковного навчання та в монологічній формі викладання на церковній кафедрі. Основним недоліком сучасної комунікації виступає обмеження можливостей для запитань і діалогу. На відміну від цього роду комунікації, яка не допускає сумнівів і спеціалізується на наданні відповідей, Виникаюча церква пропонує використовувати іншу форму спілкування, яку С. Берк характеризує за допомогою метафори «посередника».

Одну із найбільш авторитетних моделей проповіді у Виникаючій церкві розвинув Д. Паджітт. У ній традиційна методологія проповіді охарактеризована як «тонка форма маніпуляції» та «акт насильства у сфері відносин», що перетворює проповідь на механічний, рутинний процес. Така практика дегуманізує спільноту, позбавляючи її особистісної складової. Замість проповідування Паджітт пропонує новий вид проповіді («прогресивний діалог»), яка орієнтується на діалог і розвиток взаємовідносин та підкреслює роль спільноти у «події проповіді», стаючи потужним засобом соціалізації.

Значний інтерес у Виникаючій церкві викликає гомілетичний підхід Б. Макларена. Замість того, щоб виголошувати свої повчання з впевненістю і владою, породженими науковими, аналітичними та раціональними процесами модерну, проповідники повинні будувати промови як форму відкритого спілкування. Їх мова має ґрунтуватися на біблійній моделі, яка в основному складається з поезії і мистецтва. Необхідно відмовитися від прозової гомілетики, що застосовує технічні, абстрактні, систематичні і шаблонні засоби передачі істини, та відродити поетичне проповідування, яке залучає інтуїцію, уяву, здивування, благоговіння, поклоніння. У той час як модерністська проповідь тоне у морі наукової риторики, постмодерн очікує на повернення мистецтва в проголошенні євангелія.

Визначальним компонентом методології проповіді Д. Кімбелла є концепт метарозповіді, згідно з яким проповідування – це проголошення «історії Бога і людини, доброї звістки про царство». У постхристиянському оточенні проповідь повинна поєднувати пояснювальне і тематичне проповідування (бути «теотопічною»), передбачати неодмінну участь аудиторії в «події проповіді» та розвивати культуру взаємодії і мислення в контексті спільноти.

В четвертому підрозділі «Літургійні практики: “давнє-майбутнє” поклоніння» зазначено, що безпосереднім наслідком заклику до відродження християнства як способу життя став інтерес Виникаючої церкви до античних та середньовічних літургійних практик, які залучають у прославлення Бога всю особу християнина. Про те, що поклоніння повинно задіяти всі органи чуттів віруючого, пишуть Р. Уеббер, Р. Белл, Т. Джонс.

Намагання повернути до богослужбового вжитку давні духовні практики живиться потужним екуменічним імпульсом. За прагненням руху відновити давні християнські звичаї стоїть намагання використовувати ідеї та засоби постмодерністської культури для залучення до християнських спільнот людей інших релігій та нерелігійних сучасників. Зазначено, що спроби відродження богослужбових форм та виявів духовності, властивих для попередніх епох, є своєрідною спробою

подолати дуалізм модерності за допомогою «палеоортодоксальності». Характерною рисою богослужбової практики Виникаючої церкви є прагнення не просто відродити давні духовні традиції, а проводити експерименти щодо їх творчої адаптації з використанням сучасних мультимедійних засобів.

Вказану тенденцію яскраво ілюструє рух «альтернативного поклоніння», який зародився у середовищі харизматичних церков Великобританії в середині 1980-х років. Його основною метою було відродження ранньохристиянського церковного життя з першочерговим наголосом на учнівстві, спільноті й поклонінні. Для служінь, які впроваджували альтернативне поклоніння, характерне використання мультимедійних технологій, експериментальність, готовність використовувати духовні практики та літургійні зразки різних християнських традицій.

З'ясовано, що богослужбові інновації Виникаючої церкви слід розглядати як постмодерну відповідь на недоліки консервативного протестантизму. Зокрема, літургійними експериментами церква намагається відреагувати на традиційну перевагу усного слова, засилля патерналістських та авторитарних церковних структур, тенденцію дистанціюватися від усіх, хто не хотів пристосовуватися до загальноприйнятої суспільної моралі або традиційної богословської перспективи, звичку уникати взаємодії богослужбової практики та культурних і технологічних інновацій. Громади Виникаючої церкви розділяють спільну місіонерську стратегію, сконцентровану навколо таких форм християнського богослужіння, які є чутливими до культурних трендів і відкритими до нових духовних досвідів.

В п'ятому підрозділі «Євангелізм: стосунки, а не аргументи» проаналізовано переосмислення теорії і практики євангелізму у постмодерністському християнстві та заперечення ним традиційних євангелізаційних підходів як таких, що породжені не стільки біблійним нарративом, скільки модерністським світоглядом. Виникаюча церква піддає критиці протестантський євангелізм за те, що він бере до уваги тільки когнітивні аспекти навернення. Натомість, розвивається погляд на євангеліє не як на інформаційну категорію, а як на запрошення до стосунків, до місіонерської зустрічі. Інакше кажучи, розповсюдження інформації про те, яким чином окремі людині досягнути спасіння, вважається вторинним, головне ж у євангелії – це запрошення до відносин з Богом і громадянами його царства.

Як і щодо інших практик руху, мета євангелізму визначається його розумінням царства Божого. Виникаючі церкви більш зосереджені на трансформації способу життя людей, ніж на зміні їх доктринальних переконань; вони спрямовують свої основні зусилля не на агітаційні заходи, а на створення у спільнотах «культури царства». Її важливими елементами є формування цілісного бачення життя церкви з точки зору царства Божого та відмова радикального індивідуалізму і пієтистських категорій, за допомогою яких багато християн витлумачують своє життя.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теологічно-релігієзнавчий аналіз світоглядних, богословських та еклезіологічних особливостей феномену Виникаючої церкви у контексті постмодерну. На цій підставі вперше у вітчизняній науці здійснено комплексне дослідження Виникаючої церкви як альтернативного та інноваційного напрямку сучасного західного протестантизму. Результати проведеного аналізу представлені в таких теоретичних положеннях:

1. Аналіз основних напрямів досліджень богословських дискурсів та соціологічних інновацій у сучасному протестантизмі дозволив визначити богословські та еклезіологічні особливості постмодерної протестантської релігійності. Введено у науковий обіг поняття «Виникаючої церкви» як альтернативного напрямку сучасного західного протестантизму, богословські постулати та еклезіологічні практики якого адаптовані до соціокультурних тенденцій постмодерну. До основних характеристик церкви належать: наголос на іманентному вимірі відкуплення, що мотивує персональну і соціальну трансформацію, інноваційні літургічні практики та активну співпрацю з Богом у примиренні та відновленні світу; створення контекстуалізованих виражень християнської релігійності і, зокрема, місії; творча адаптація історичних релігійних практик; рецепція богословського потенціалу постмодерної думки; перманентна деконструкція богослов'я, антиінституційні моделі соціальності, герменевтичний підхід до реальності, місіонерські інтенції. Церква мислить себе як рух культурно-релігійної критики, ідентичність якого формується у деконструкції дискурсів традиційного євангельського християнства.
2. Встановлено, що зародження постмодерністського світосприйняття відбулося внаслідок переосмислення історії новочасної європейської цивілізації як невдалої спроби втілення ідей Просвітництва. В результаті, досвід тоталітаризму ХХ століття як був окреслений як результат просвітницького раціоналізму, сутність якого становили загальнолюдські цінності. Прагнучи до універсальних істин, заснований на формально-логічній організації людської свідомості, «модерн-проект» оперував абстракціями, заперечуючи все, що заважало тріумфу розуму, – на цій основі виникають тоталітарні режими. Розмаїття підходів до вивчення проблеми постмодернізму обумовлено широким сутнісним змістом концепту, різноплановістю сфер його використання і, відповідно, широким спектром наукових акцентів при його дослідженні. Автором обґрунтовано трактування постмодерну як радикальної відмови від тотальності на користь плюральності. Оскільки постмодерністська парадигма розглядала наукові пояснення реальності під тим самим кутом зору, що й релігійні (за їх внутрішньою узгодженістю, а не за відповідністю реальності), християнство отримало можливість повернутися на інтелектуальну арену.

3. Утворення Виникаючої церкви наприкінці ХХ століття було обумовлене взаємодією ряду богословських, еклезіологічних та місіологічних течій. Зокрема, постліберальна теологія з властивим їй культурно-лінгвістичним підходом мотивувала церкву відійти від дихотомії «лібералізм-консерватизм» та переосмислити зміст християнської віри і практики із залученням всієї церковної традиції; постконсерватизм обґрунтував необхідність врахування постмодерністського акценту на чутливості, інклюзивізмі й автентичності на противагу лінійному мисленню, ексклюзивізму та індивідуалізму; радикальна ортодоксія сприяла відновленню премодерного цілісного світогляду та уваги до таїнств і ритуалу; нова перспектива ап. Павла зумовила трактування царства Божого як альтернативної соціально-політичної, а не трансцендентної реальності; за посередництва місіонального богослов'я церква актуалізувала місіонерське розуміння природи церкви, а також відкритість до культурного контексту; рух «нового чернецтва» сприяв інтенсифікації пошуку містичних аспектів християнства, автентичного досвіду і повсякденної духовності, а християнський рух за соціальну справедливість висунув на перший план проблеми соціально-економічної справедливості, миротворчої діяльності, екології, расового примирення та гендерної рівності.
4. Визначено, що вихідним пунктом історії Виникаючої церкви була середина 1980-х рр., коли західні протестантські церкви почали цікавитися молодіжними культурами та шляхами їх евангелізації. З 1997 р. ключову роль у пошуку шляхів досягнення евангелієм культури постмодерну стала відігравати парацерковна «Мережа молодих лідерів», діяльність якої фокусувалася на критиці консервативного евангельського протестантизму, аналізі культурного дисонансу між традиційним західним християнством та світоглядом нових поколінь та осмисленні епістемологічних трансформацій доби постмодерну. Ними у 2001 р. була створена організація «Емерджент», що стала інтелектуальним осередком Виникаючої церкви. Попри те, що більшість дослідників, а також прибічників церкви вважають за доцільне говорити про нього як про аморфний рух, а не як про усталений набір доктрин, практик чи громад, дисертант доводить, що громади Виникаючої церкви організовані навколо розпізнаваного набору дискурсивних і практичних орієнтацій, які надають йому єдності й відносної стабільності, дозволяючи при цьому існування різних точок зору на питання богослов'я і еклезіології. Зокрема, послідовники церкви сповідують інклюзивістську сотеріологію та оптимістичну антропологію, вони практикують орієнтовані на культуру моделі служіння та колективну форму лідерства. На сучасному етапі триває децентралізація церкви до рівня локальних та регіональних когорт, деномінаційних та етнічних мереж. Відкритість та антиінституційність новоствореного руху, а також його екуменічні імпульси

приводять до того, що частина громад церкви у пошуках джерел ідентичності звертаються до традиційних течій протестантизму. Ініціатори руху вбачають свою першочергову роль в експериментальному пошуку нової форми християнства для постмодерного контексту, а не у створенні ще однієї релігійної структури.

5. Богословська методологія Виникаючої церкви спирається на постмодерну «смиренну епістемологію», яка відмовляється від намагань відшукати однозначні відповіді на складні богословські питання, залишивши місце для таємниці. Під впливом постконсервативної парадигми, що розглядає істину не як об'єктивну категорію, а як продукт спільноти, Виникаюча церква наголошує на ролі спільноти віри у богослов'ї та тлумаченні Писання. Джерела для розвитку богослов'я вбачається в Писанні, традиції і культурі. Бог через Духа Святого говорить через кожен із цих засобів з метою виявлення своєї тринітарної, реляційної природи для того, щоб церква у свою чергу могла відобразити цю божественну природу в сфері людських відносин. Богослови Виникаючої церкви сприймають Писання як витвір мистецтва і закликають читати його як наратив. Наслідком розриву з модерністською епістемологією стає зацікавлення філософською герменевтикою, а також ідеями деконструктивізму.
6. У богослов'ї Виникаючої церкви відбувається переосмислення традиційних віросповідних формулювань про природу й атрибути Бога. Постмодерні богослови критично ставляться до метафізичних концепцій природи Бога, розвиваючи, натомість, «слабке богослов'я», котре розуміє Бога як подію або заклик до справедливості, а також наголошує на батьківстві Бога і Його всеохоплюючій любові. Визначальною характеристикою віровчення церкви є наголос на тринітарному богослов'ї та його значенні для еклезіології. Відродження уваги до соціальної природи Бога відбувається під впливом концепції перихорезису як досконалого і гармонійного «буття-в-спільноті». Мислення про Бога як про спільноту стає потужним імпульсом для трансформації соціального життя християн таким чином, щоб воно відображало природу Бога. Основні контури нового підходу до мислення про Бога проглядаються у тринітарному богослов'ї С. Гренца, критиці онтології М. Вестфала та «слабкому богослов'ї» Дж. Капуто.
7. Для богословського дискурсу Виникаючої церкви властивий оптимістичний погляд на природу людини, який спирається на переконаність у доброті творіння. Доктрина первородного гріха визначається скоріше у термінах нестачі любові, потреби у спасінні та зламаності, ніж ворожнечі з Богом і вродженої схильності до гріха. «Богослов'я інтеграції» підкреслює безперервність зв'язку людини з Богом та вбачає мету християнина у досягненні гармонії з Богом, іншими людьми і з творінням. Церква у руслі постконсервативної парадигми розвиває інноваційні прочитання

христологічної доктрини. При цьому радикально переглядаються традиційні богословські формулювання, що описують особистість Ісуса. Ставляться під сумнів доктрини непорочного зачаття, замісницького відкуплення та боголюдськості Христа, спокутування розглядається в універсальному сенсі як «покриття» всіх гріхів світу. Смерть Христа тлумачиться як зразкова демонстрація Божої любові до світу й моральний приклад, що вказує шлях до удосконалення суспільства і навколишнього середовища. Виникаюча церкви тяжіє до інклюзивістської сотеріології, водночас як ексклюзивізм розглядається як одна з причин насильства і жорстокості в історії християнства. Пріоритетність для постмодерністського богослов'я концепції царства Божого обумовлює перенесення акценту на етичний вимір християнства, відродження практик духовного формування, міжконфесійний діалог та боротьбу за соціальну справедливість. Наслідком нової сотеріології стає відмова від вчення про особисте духовне відродження, яке сприймається як форма модерністського індивідуалізму і протиставляється цілісному переродженню всесвіту.

8. Визначальними для Виникаючої церкви є теми есхатології, яка тлумачиться як телеологічна доктрина, зосереджена на питаннях остаточного призначення реальності, досягнення світом своєї мети. При цьому традиційні есхатологічні постулати зазнають суттєвого переосмислення. Зокрема, ставляться під сумнів доктрина другого приходу Христа, вчення про потойбічні страждання неспасених людей у пеклі, яке розуміється скоріше як символ страждання і зла в сучасному світі. При розробці есхатологічних поглядів богослови руху звертають першочергову увагу на вчення про царство Боже, яке використовується як матриця для деконструкції всього богослов'я. Есхатологія Виникаючої церкви повторює ліберальний постміленіалізм першої половини ХХ ст., що також більше фокусував увагу на соціальній трансформації, ніж на особистому наверненні. Наголос Виникаючої церкви на важливості соціальних перетворень і радикального інклюзивізму є спробою привернути увагу євангельського протестантизму до тих спокутних аспектів царства Божого, на яких раніше не робилося належного акценту.
9. Виникаюча церква за своєю суттю є еклезіологічним експериментом. Прикметні акценти нової доктрини церкви можна зауважити в альтернативному підході до поклоніння; в увазі до ортопраксії; у закликати формувати богослов'я, яке є контекстуальним і специфічним, корелюється з культурою та перебуває в діалозі з іншими світовими релігіями; в місійній орієнтації, яка реалізовується через участь у цілісній спокутній роботі Бога в світі. На противагу традиційному євангельському протестантизму, Виникаюча церква обирає анти-інституційні соціальні моделі. Новоутворені спільноти характеризуються високим рівнем свободи релігійних переконань

і поєднують у своїй діяльності елементи богословських систем та практик різних християнських традицій. Неможливість досягнути фіксації в одному самоусвідомленні забезпечує свободу вибору і відкритість до нового досвіду, дозволяючи церкві уникати застою. Еклезіологія руху має місіонерський, тринітарно-реляційний, інклюзивний та екуменічний характер.

10. Посилена увага постмодерністського богослов'я до концепту царства Божого зумовлює розширення його смислового поля на користь ортопраксії. У застосуванні до еклезіології цей підхід виявляється у тому, що за орієнтир беруться не ортодоксальні переконання, а ефективна практика. Виникаюча церква розвиває децентралізовані, мережеві й антиєрархічні форми церковної організації. Лідерські моделі церкви є динамічними, гнучкими і відкритими до змін. Спільноти руху активно застосовують історичні практики духовного формування, а також впроваджують нові методології проповіді («прогресивний діалог»), зорієнтовані на розвиток взаємовідносин між членами громади у «події проповіді». Церква відроджує давні богослужбові практики історичних християнських традицій, проводить експерименти щодо їх творчої адаптації з використанням сучасних мультимедійних засобів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Монографія:

Соловій Р. Феномен Виникаючої церкви у контексті теологічних та еклезіологічних трансформацій у сучасному західному протестантизмі / Р. П. Соловій. – К. : Дух і Літера, 2016. – 352 с.

Статті в українських фахових виданнях:

1. Соловій Р. П. Християнський світогляд як відповідь на виклики постмодернізму / Р. П. Соловій // Філософська думка: Спецвипуск Sententiae № 2. Теологія і філософія релігії. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – С. 128–140.

2. Соловій Р. П. Передумови формування богослов'я Виникаючої церкви: пост-лібералізм, пост-консерватизм і радикальна ортодоксія / Р. П. Соловій // Філософська думка: Спецвипуск Sententiae №3. Християнська теологія і сучасна філософія. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – С. 89–107.

3. Соловій Р. П. Пізнання та істина в епістемічному просторі постмодерну: богословські експерименти Виникаючої церкви / Р. П. Соловій // Українське релігієзнавство. – К., 2012. – № 64. – С. 174–184.

4. Соловій Р. П. Проект Мерольда Вестфала та його внесок у формування герменевтики християнської спільноти у контексті постмодерну / Р. П. Соловій //

Філософська думка: Спецвипуск *Sententiae* № 4. Герменевтика традиції та сучасності у теології та філософії. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – С. 133–144.

5. Соловій Р. П. Переосмислення есхатологічної парадигми у постмодерному протестантському богослов'ї (Б.Макларен і Р.Белл) / Р. П. Соловій // Українське релігієзнавство. – К., 2013. – № 68. – С. 83–95.

6. Соловій Р. П. Рецепція ідей «герменевтики підозри» Поля Рікера у філософії релігії Мерольда Вестфала / Р. П. Соловій // *Sententiae*: Наукові праці Співки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – 2013. – № 29 (2). – С. 91–100.

7. Соловій Р. П. Переосмысление сотериологии и евангелизма в постмодернистском богословии / Р. П. Соловій // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Вип. 32 (45) / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – С. 30–39.

8. Соловій Р. П. Зародження й основні характеристики виникаючої церкви / Р.П. Соловій // Практична філософія. – 2015. – № 4 (58). – С. 126–134.

9. Соловій Р. П. Концепція “місіонерської церкви” у сучасній протестантській еклезіології / Р.П. Соловій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : “Видавництво “Гілея”, 2015. – Вип. 103 (12). – С. 243–247.

10. Соловій Р. П. “Смирена епістемологія” у богослов'ї Виникаючої церкви / Р.П. Соловій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : “Видавництво “Гілея”, 2016. – Вип. 104, Київ. – С. 141–145.

11. Соловій Р. П. Практична еклезіологія Виникаючої церкви / Р.П. Соловій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея». – 2016. – Вип. 105 (2). – С. 273–277.

12. Соловій Р. П. Проповідь як прогресивний діалог / Р.П. Соловій // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Філософія» / ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – Харків : ХНПУ, 2016. – Випуск 1 (46). – С. 28–40.

13. Соловій Р. П. Нове чернецтво у постхристиянській культурі / Р. П. Соловій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея». – 2016. – Вип. 106 (3). – С. 253–257.

14. Соловій Р.П. Реакция современных евангелических богословов на философию постмодернизма / Р. П. Соловій // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 1 (9). – С. 121–125.

15. Соловій Р. П. «Давнє-майбутнє» поклоніння у богослужбових практиках Виникаючої церкви / Р. П. Соловій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея». – 2016. – Вип. 107 (4). – С.212–216.

16. Соловій Р.П. Постмодерний протестантизм: христологічні інновації виникаючої церкви / Р. П. Соловій // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2016. – № 1–2 (149–150). – С. 194–204.

17. Soloviy R. P. Virtue, character and community: the peculiarities of theological ethics of Stanley Hauerwas / R. P. Soloviy // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 2 (10). – С. 141–144.

18. Соловій Р. П. Західний протестантизм у контексті постмодерну: богословські та соціологічні інтерпретації руху Виникаючих церков / Р. П. Соловій // Українське релігієзнавство. Актуальні релігієзнавчі проблеми сьогодення. – 2016. – № 77. – С. 82–88.

Статті у зарубіжних фахових видання та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

19. Соловій Р. П. Постмодернизм и религиозное мировоззрение: противостояние и возможности диалога / Р. П. Соловий // Modern Science – Modernn vmda. – 2015. – № 5. – С. 57–62.

20. Soloviy R. P. The concept of ontotheology in Kant and Heidegger and the possibility of religion: contemporary protestant interpretation / R. P. Soloviy // KazNU Bulletin. Philosophy series. Cultural science series. Political science series. – 2016. – № 1 (55). – P. 273–280.

21. Соловій Р. П. Одкровення і Писання: богословське осмислення Виникаючої церкви / Р.П. Соловій // Схід. – 2016. – № 1 (141). – С. 76–82.

22. Соловій Р. П. Сучасний стан і перспективи розвитку Виникаючої церкви / Р. П. Соловій // Схід. – 2015. – N 6 (138). – С. 31–36.

23. Соловій Р. П. Постметафізичне богослов'я події Джона Капуто / Р. П. Соловій // Схід. – 2015. – N 4 (136). – С. 66–75.

Статті і тези в інших наукових збірниках та матеріалах конференцій:

24. Соловій Р.П. Богословие Появляющейся церкви: Постмодернистская эпистемология и интерпретация Писания // Богословские размышления. – 2010. – № 11. – С. 55–75.

25. Соловій Р.П. Роль спільноти у протестантському постмодерному богослов'ї / Р. П. Соловій // Матеріали V-ої Міжнародної наукової конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень» (Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2016 р.). – Дніпропетровськ : ДНУЗТ, 2016. – С. 108-110.

26. Соловій Р. Перехід від модерну до постмодерну в інтерпретації Виникаючої церкви / Р. П. Соловій // Історія релігій в Україні: Науковий збірник світлій пам'яті професора Ярослава Дашкевича (1926-2010) / За заг. ред. М. Карпаля, О. Киричук, І. Орлевич. – Львів : Інститут релігієзнавства, "Логос", 2016. – Частина 2: Філософія, соціологія, політологія релігії. – С. 117–125.

27. Соловій Р.П. Проект модерну і євангельський протестантизм // Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-12 березня 2016 року). – Одеса : ГО “Причорноморський центр дослідження проблем суспільства”, 2016. – С. 80–82.

28. Соловій Р.П. Структурні інновації постмодерного протестантизму: лідерство з відкритим кодом // Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 26-27 лютого 2016 р.) – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 144-146.

29. Соловій Р.П. Рух церков ХВС в Західній Україні: історичний контекст і богословські проблеми // П'ятидесятництво в Західній Україні: історія і сучасність. Матеріали науково-практичної конференції. / Упоряд. та ред. Мокієнко М. – Рівне : Дятлик М., 2015. – С. 99–119.

30. Соловій Р.П. Християнське богослов'я перед викликом постмодернізму

методологічний та радикальний підходи / Р.П. Соловій // Богословские размышления.

Спецвыпуск «Реформация: восточноевропейские измерения». – К. : ЕААА, 2016. – С. 222–233.

31. Соловій Р. П. Переосмысление сотериологии евангелизма в постмодерном богословии // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії] – Випуск 3 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики» / упорядники: Кучеренко Є.В., Русаков С.С. – К. : Генеза, 2014. – С. 266–269.

АНОТАЦІЯ

Соловій Р. П. Феномен Виникаючої церкви у контексті теологічних та еkleзіологічних трансформацій у сучасному західному протестантизмі. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

У дисертації вперше у вітчизняному богослов'ї та релігієзнавстві здійснено комплексний аналіз Виникаючої церкви як альтернативного богословського дискурсу, релігійно-культурного феномену та інноваційної еkleзіологічної моделі західного євангельського протестантизму в контексті модерну. Автором виявлено соціально-релігійні передумови, світоглядно-богословський контекст та історико-культурні

чинники утворення церкви, з'ясовано конфесійну, богословську та географічну варіативність її виражень. В результаті аналізу першоджерел встановлено актуальні характеристики церкви, котра, попри властиву їй структурну аморфність, визначається як когерентний релігійний феномен, що виражає себе за допомогою дискурсивних і практичних орієнтацій, які надають йому єдності і відносної стабільності. На зародження церкви та формування предметної структури її богословського дискурсу істотний вплив справили постліберальна та постконсервативна парадигми, радикальна ортодоксія, місіональне богослов'я, нове чернецтво та християнський рух за соціальну справедливість. Доведено, що за своєю природою Виникаюча церква є перш за все еклезіологічним експериментом, богословські контури якого окреслюють «покірна» епістемологія, постмодерістська герменевтика, оптимістична антропологія та сотеріологічний інклюзивізм. Обґрунтовано, що у богослов'ї Виникаючої церкви смислове поле концепту царства Божого розширюється у напрямі етико-антропологічної проблематики, ортопраксії та соціального богослов'я.

Ключові слова: Виникаюча церква, протестантизм, богослов'я, постмодернізм, еклезіологія, царство Боже, постконсерватизм, постлібералізм, ортопраксія.

АННОТАЦІЯ

Соловий Р. П. Феномен Появляючоїся церкви в контексте теологічних і еклезіологічних трансформацій в сучасному західному протестантизмі. – Монографія.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.14 – богословие. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

В диссертации впервые в отечественном богословии и религиоведении осуществлен комплексный анализ Появляючоїся церкви как альтернативного богословского дискурса, религиозно-культурного феномена и инновационной еклезіологіческой модели западного евангельского протестантизма в контексте постмодерна. Автором выявлены социально-религиозные предпосылки, мировоззренчески-богословский контекст и историко-культурные факторы образования церкви, выяснено конфессиональную, богословскую и географическую вариативность ее выражений. В результате анализа первоисточников установлено актуальные характеристики церкви, которая, несмотря на свойственную ей структурную аморфность, определяется как когерентный религиозный феномен, выражающий посредством дискурсивных и практических ориентаций, которые придают ему единства и относительной стабильности. Последователи церкви настаивают, что переход от модерна к постмодернистской эпохе требует переосмысления всех аспектов христианства. Этот императив определяет ключевые черты движения: осознание частности и фрагментарности знаний о реальности и открытость к межрелигиозному диалогу. Для богословских поисков движения свойственный отказ от фиксированных формул, приверженность богословскому

плюрализму. Собственно богословие воспринимается как постоянный разговор и стремление к красоте и Божьей истине, а не как систематизация логических утверждений, текстовых аргументов и доктринальных формулировок. Для литургических практик движения свойственно стремление возродить христианские богослужебные традиции и творчески воплотить их в постмодернистском контексте, используя средства искусства и современные технологии. Церковь придерживаются децентрализованного подхода к организационным структурам, предпочитая сетевые, а не иерархические формы церковной организации.

На зарождение церкви и формирование предметной структуры ее богословского дискурса существенное влияние оказали постлиберальная и постконсервативная парадигмы, радикальная ортодоксия, миссиональное богословие, новое монашество и христианское движение за социальную справедливость. Доказано, что по своей природе Появляющаяся церковь является прежде всего эkkлесиологическим экспериментом, богословские контуры которого определяют «смиренная» эпистемология, постмодернистская герменевтика, оптимистичная антропология и сотериологический инклюзивизм. Обосновано, что в богословии Появляющейся церкви смысловое поле концепта царства Божьего расширяется в направлении этико-антропологической проблематики, ортопраксии и социального богословия.

Ключевые слова: Появляющаяся церковь, протестантизм, богословие, постмодернизм, эkkлесиология, царство Божие, постконсерватизм, постлиберализм, ортопраксия.

SUMMARY

Soloviy R.P. The Phenomenon of the Emerging Church in the context of theological and ecclesiological transformations in contemporary Western Protestantism. – Monograph.

Thesis for doctor of philosophy degree in specialization 09.00.14 – theology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

This thesis, for the first time on a national scale in theological and religious studies, carried out a comprehensive analysis of the Emerging Church as an alternative theological discourse, a religious and cultural phenomenon, and an innovative ecclesiological model of Western Evangelical Protestantism in a postmodern context. The author uncovers the social and religious background; the philosophical-theological context, together with historical and cultural factors in the formation of the Church. In addition, its denominational, theological and geographical expressions are clarified. Based on the analysis of primary sources, relevant characteristics of the Emerging Church were established, which, despite its structural amorphousness is defined as a coherent religious phenomenon expressed in discursive and practical orientations that provide the Church with unity and relative stability. The origin of the Church and formation of its theological discourse subject structure was significantly influenced by a post-liberal and post-conservative paradigm, Radical Orthodoxy, missional theology, as well as the new monasticism and the Christian movement for social justice. The

author demonstrates that the Emerging Church is, by its nature, primarily an ecclesiological experiment with theological contours defined by its “chastened” epistemology, postmodern hermeneutics, optimistic anthropology and soteriological inclusivism. The author establishes that in Emerging Church theology the semantic field of the Kingdom of God expands toward an ethical and anthropological perspective, orthopraxy and social theology.

Keywords: Emerging church, Protestantism, theology, postmodernism, ecclesiology, the Kingdom of God, post-conservatism, post-liberalism, orthopraxy.

Підписано до друку 15.03.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Тир. 100 прим. Зам. № 074.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26